**СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ” – Свищов**
**Факултет „Производствен и търговски бизнес”**
**Катедра „Икономика и управление на туризма”**

# МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНОПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

# ТУРИЗМЪТ В НОВОТО ХИЛЯДОЛЕТИЕ – СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ

## Сборник с доклади

**Академично издателство „Ценов“**
**Свищов**
**2019**

**ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ**

**Почетен председател:**
доц. д-р Иван Марчевски – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

**Председател:**
доц. д-р Петя Иванова
**Членове:**
проф. д-р Марияна Божинова
проф. д.и.н. Милко Палангурски
доц. д-р Мариана Янева
доц. д-р Тихомир Личев
гл. ас. д-р Любка Илиева
гл. ас. д-р Любомира Тодорова
гл. ас. д-р Павлин Павлов

**МЕЖДУНАРОДЕН РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ**

**Председател:**
проф. д-р Марияна Божинова – (България)
**Членове:**
проф. д-р Лариса Корганашвили (Грузия)
проф. д-р Алфред А. Розенблум (САЩ)
проф. д-р Алфонсо Варгас (Испания)
доц. д-р Петя Иванова (България)
доц. д-р Мариана Янева (България)
доц. д-р Татяна Манастерска (Полша)
доц. д-р Ю-Чен Чанг (Тайван)
доц. д-р Сергей Илькевич (Русия)
доц. д-р Насирли Бейтулла (Азербайджан)

**Технически секретар** – Емилия Станева

**ISBN 978-954-23-1764-7**

# СЪДЪРЖАНИЕ

Доц. Петя Иванова
Вместо предговор ..... 9

Пленарен доклад
Проф. М. Божинова
АКТУАЛНИ АСПЕКТИ НА УПРАВЛЕНИЕТО НА ТУРИСТИЧЕСКАТА ДЕСТИНАЦИЯ И БЪЛГАРСКАТА ПРОЕКЦИЯ ..... 13

*ТУРИСТИЧЕСКИ ПРОДУКТ И ИНОВАЦИИ*

Prof. Andrey Zahariev, Assoc. Prof. Stoyan Prodanov, Head Assist. Prof. Emil Tsanov, PhD, Assist. Prof. Stefan Prodanov, PhD; Mariana Moneva-Dauo, Phd Student
PROJECT NOVAE AND INTERREG PROGRAMME – A NEW APPROACH FOR DEVELOPMENT OF THE LOWER DANUBE TOURIST DESTINATION ..... 27

Доц. д-р Петя Иванова, докторант Симеон Симеонов
ХАРАКТЕРИСТИКА НА ТУРИСТА, ПРАКТИКУВАЩ КУЛИНАРЕН ТУРИЗЪМ ..... 36

Доц. д-р Иванка Николова
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА НАРАСТВАНЕ НА ПРИХОДИТЕ В ХОТЕЛИЕРСТВОТО ..... 45

Доц. д-р Снежинка Кадиева
НЯКОИ НОВИ КОНЦЕПЦИИ ЗА ХОТЕЛИТЕ НА БЪДЕЩЕТО ..... 53

Доц. д-р Ваня Василева, Йорданка Марчева
СЪВРЕМЕННИ ОСОБЕНОСТИ В РАЗВИТИЕТО НА РЕСТОРАНТЬОРСТВОТО В КИПЪР ..... 62

Доц. д-р Снежана Иванова, Александрина Енева
ИНОВАЦИИТЕ В НОВИЯ ТУРИСТИЧЕСКИ СВЯТ ..... 70

Доц. д-р Катя Илиева
РЕСУРСИТЕ НА СОЛЕНИТЕ ЕЗЕРА В АКВАТОРИЯТА НА БУРГАС И РОЛЯТА ИМ В РАЗВИТИЕТО НА АЛТЕРНАТИВНИ ВИДОВЕ ТУРИЗЪМ В РЕГИОНА ..... 81

Гл. ас. д-р Любка Илиева
ИЗСЛЕДВАНЕ НА ИНСТРУМЕНТИТЕ ЗА ВЪЗДЕЙСТВИЕ
ВЪРХУ ИМИДЖА НА ТУРИСТИЧЕСКАТА ДЕСТИНАЦИЯ .....91

Доктор Никола Гайдаров, докторант Ралица Георгиева
СПЕЦИАЛИЗИРАНИ ПРОДУКТИ НА ТУРОПЕРАТОРИТЕ
ПО ДЕЛОВИ И ХАЗАРТЕН ТУРИЗЪМ .....98

Ст. преп. Маргарита Панчева
С ГРИЖА ЗА КЛИЕНТА ПРИ ПОДГОТОВКАТА И ПРОВЕЖДАНЕТО
НА ОРГАНИЗИРАНИ ОБИКОЛНИ ПЪТУВАНИЯ ИЗ БЪЛГАРИЯ,
ПРЕДНАЗНАЧЕНИ ЗА ФРЕНСКИ ТУРИСТИ.....108

Преп. д-р Севджан Сабриева
СЪВРЕМЕННО СЪСТОЯНИЕ НА ТУРИСТИЧЕСКАТА
ИНФРАСТРУКТУРА В ЮГОЗАПАДЕН РАЙОН ЗА ПЛАНИРАНЕ .....117

Докторант Данаил Алеков
ДИНАМИЧНИ И СТАЦИОНАРНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ПРОГРАМИ.....124

Докторант Илиян Дуков
ДЕТЕРМИНАНТИ НА ПОТРЕБИТЕЛСКОТО ТЪРСЕНЕ НА
ОРГАНИЗИРАНИ ЕДНОДНЕВНИ ПЕШЕХОДНИ ЕКСКУРЗИИ.....133

Mohamed Mostafa Albaz
THE ROLE OF SMART HUMAN RESOURCES IN IMPROVING THE
EFFICIENCY OF LOGISTICS INVESTMENT IN SMEs .....141

*ТУРИСТИЧЕСКИ БИЗНЕС И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО*

Доц. д-р Генка Рафаилова
ВЗАИМОВРЪЗКА МЕЖДУ КРЕАТИВНОТО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО
И ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ .....151

Доц. д-р Мария Станкова
ВЪЗМОЖНОСТИ НА ИНДУСТРИЯТА НА ТУРИЗМА ЗА СОЦИАЛНО
ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО .....161

Доц. д-р Еленита Великова
АНАЛИЗ НА ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА УДЪЛЖАВАНЕ НА СЕЗОНА
В БЪЛГАРСКИТЕ ТУРИСТИЧЕСКИ КУРОРТИ.....169

Gordana Stojmenović, проф. д-р Любчо Варамезов
ОПИТЪТ НА СРЪБСКИТЕ ПРОИЗВОДСТВЕНИ КОМПАНИИ
В LEAN ПРОИЗВОДСТВОТО.....179

Доц. д-р Светослав Илийчовски, доц. д-р Ася Панджерова
СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА НЕОБХОДИМИТЕ ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ КОМПЕТЕНЦИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЖЕНСКО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В ИТАЛИЯ, АНГЛИЯ И БЪЛГАРИЯ ..... 187

Гл. ас. д-р Галя Кушева
АНАЛИЗ НА ДЕЙНОСТТА НА МЕСТАТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ В КУРОРТЕН КОМПЛЕКС ПАМПОРОВО ПРЕЗ ЗИМНИЯ ТУРИСТИЧЕСКИ СЕЗОН ЗА ПЕРИОДА 2017-2019 г. ..... 195

Гл. ас. д-р Венцислав Перков
ДИНАМИКА НА СЕЗОННОСТТА В ТУРИСТИЧЕСКИЯ БИЗНЕС ..... 203

Гл. ас. д-р Илияна Кръстева
ВЪЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ВИНЕНИЯ ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ ..... 211

Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева
ИНОВАТИВНОСТ В ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ФИРМИ ..... 218

Ас. д-р Любомира Тодорова
ПРОЯВЛЕНИЕ НА СИВАТА ИКОНОМИКА В ТУРИСТИЧЕСКИЯ СЕКТОР НА Р. БЪЛГАРИЯ ..... 227

Ас. д-р Павлин Павлов
ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ВИНЕНИЯ ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ ..... 234

Ас. д-р Пламен Петров
ДИНАМИКА В РАЗВИТИЕТО НА ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ – ТЕНДЕНЦИИ ЗА ПЕРИОДА 2014 – 2019 ГОДИНА ..... 241

Асен Божиков
КИБЕРАТАКИТЕ – СЪЩЕСТВЕНО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО ПРЕД ХОТЕЛИТЕ В ДИГИТАЛНАТА ЕРА ..... 248

Докторант Таня Рисемова
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКИ ОБЩИНИ ПО ТЕЧЕНИЕТО НА ДОЛЕН ДУНАВ ..... 256

Докторант Жаклин Коен
ПРОЦЕСНО УПРАВЛЕНИЕ В ХОТЕЛИЕРСТВОТО ЗА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ОПЕРАЦИИТЕ В ПРЕДЕН ОФИС ..... 264

Докторант д-р Владимир Бойчев
МЕДИЦИНСКИ ИЛИ МЕДИКАМЕНТОЗЕН ТУРИЗЪМ – ВЪЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВИ ..... 272

Докторант Зорница Златанова
МАРКЕТИНГОВИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ПРИ ОЦЕНКА НА ТУРИСТИЧЕСКИ КОМПАНИИ, ОТНОСНО ПРИЛОЖЕНИЕТО НА ИНТЕРНЕТ МАРКЕТИНГА ..... 281

*ФИНАНСОВИ, ОТЧЕТНИ, ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ И СОЦИАЛНИ ВЪПРОСИ НА ТУРИЗМА*

Доц. д-р Людмил Найденов, гл. ас. д-р Марияна Павлова-Бънова
МЕСТНИ ДАНЪЦИ И ЕФЕКТИВНОСТ НА ТУРИСТИЧЕСКИЯ БИЗНЕС ..... 291

Доц. д-р Маргарита Шопова
СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ В ДЕЙНОСТТА НА МЕСТАТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ НА ТУРИСТИ ..... 301

Доц. д-р Галя Иванова - Кузманова
ПРОБЛЕМИ ПРИ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ НА РАЗХОДИТЕ ЗА БЕЗПЛАТНА ХРАНА В ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ ..... 311

Ас. д-р Йордан Стефанов Йорданов
ПРОБЛЕМИ ПРИ ПЕНСИОННОТО ОСИГУРЯВАНЕ НА ЗАЕТИТЕ В ТУРИЗМА ..... 318

Изследовател д-р Александрина Александрова АНАЛИЗ НА БАЗИСНИ ПОКАЗАТЕЛИ ОТНОСНО ТУРИЗМА В СТРАНИТЕ ЧЛЕНКИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ ..... 326

Докторант Росен Колев
НЕОБХОДИМОСТ ОТ НОВИ ПОДХОДИ ПРИ КАЛКУЛИРАНЕТО НА СЕБЕСТОЙНОСТТА ..... 334

Докторант Димчо Шопов
ВЛИЯНИЕ НА ВИСОКАТА ДЪРЖАВНА ЗАДЛЪЖНЯЛОСТ ВЪРХУ ТУРИСТИЧЕСКАТА ИНДУСТРИЯ НА СТРАНИТЕ ОТ ЕС ..... 342

Докторант Борислава Славова-Петкова
СОЦИАЛЕН ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ ..... 351

*МАРКЕТИНГОВИ, ТЪРГОВСКИ И УПРАВЛЕНСКИ АСПЕКТИ НА ТУРИЗМА*

Проф. д-р Светла Ракаджийска
СИМВОЛИКА И КОМУНИКАЦИЯ ЗА ПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКА ДЕСТИНАЦИЯ.....359

Проф. д-р Стоян Маринов, д-р Галина Илиева
ТУРИСТИЧЕСКО ТЪРСЕНЕ НА ОБЩИНА НЕСЕБЪР КАТО ТУРИСТИЧЕСКА ДЕСТИНАЦИЯ.....368

Доц. д-р Иван Марчевски, доц. д-р Ваня Григорова
МАРКЕТИНГОВИТЕ МРЕЖИ ОТ ФИРМИ – СЪВРЕМЕННА ТЕНДЕНЦИЯ В ХОТЕЛИЕРСТВОТО В БЪЛГАРИЯ .....375

Assoc. Prof., PhD Tatiana Manasterska, The President Stanislaw Wojciechowski
MANAGING AND MEETING THE DEMANDS OF OLDER TOURIST MARKET.....384

Доц. д-р Галина Захариева
ПРИНОС НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ УСЛУГИ ЗА РАЗВИТИЕ НА НАЦИОНАЛНАТА ИКОНОМИКА .....390

Доц. д-р Искра Пантелеева
СТРАТЕГИЯ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В ТУРИЗМА – НЯКОИ МЕТОДИКО-ОРГАНИЗАЦИОННИ ВЪПРОСИ..398

Доц. д-р Мариана Янева, доц. д-р Николай Цонев
КОНСУЛТАНТСКА ОЦЕНКА НА ПОТЕНЦИАЛА ЗА РАЗВИТИЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИ РАЙОН .....404

Доц. д-р Соня Алексиева, Росен Петков
КОНКУРЕНТНО ПРЕДИМСТВО НА УСТОЙЧИВОТО ХРАНЕНЕ В ХОТЕЛИЕРСТВОТО – ПОТРЕБИТЕЛСКИ ПОЛЗИ, ПРОБЛЕМИ И ТЕНДЕНЦИИ.....414

Доц. д-р Иван Желев
ВЗАИМООТНОШЕНИЯ НА ЗАИНТЕРЕСОВАНИТЕ СТРАНИ ПРИ ФАСИЛИТИ МЕНИДЖМЪНТА НА ХОТЕЛИТЕ В БЪЛГАРИЯ.....423

Доц. д-р Пенка Горанова
КОНЦЕПЦИЯ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ХОТЕЛСКИ КОМПЛЕКС.....431

Доц. д-р Анатолий Асенов, докторант Зорница Крумова
ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТРЕЛСТВА И ПРЕД ЛИДЕРСТВОТО В ТУРИСТИЧЕСКИЯ СЕКТОР.....439

Гл. ас. д-р Емил Николов
ПОЗИТИВНИ ЕФЕКТИ ОТ ИНТЕГРИРАНЕТО НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ ТУРИСТИЧЕСКАТА ИНУДСТРИЯ НА БЪЛГАРИЯ .....447

Гл. ас. д-р Маргарита Мишева
ЕЛЕКТРОННА ТЪРГОВИЯ В ТУРИЗМА – ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦИИ, ПЕРСПЕКТИВИ.....454

Гл. ас. д-р Надежда Веселинова
ГЪВКАВОТО ЛИДЕРСТВО – ФАКТОР ЗА УСПЕШНИ ПРОЕКТИ В ТУРИЗМА .....462

Гл. ас. д-р Зоя Иванова
ФОРМИРАНЕ ПОВЕДЕНИЕТО НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ .....468

Гл. ас. д-р Милен Динков
СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ.....475

Гл. ас. д-р Галя Георгиева, гл. ас. д-р Иван Маринов
ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА МЕЖДУНАРОДНИЯ ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ.....483

Гл. ас. д-р Тихомир Върбанов
ТЕОРЕТИЧНИ МОДЕЛИ ЗА ОЦЕНКА НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКАТА ДЕСТИНАЦИЯ.....491

Гл. ас д-р Светослав Калейчев
ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА ПОЛОЖИТЕЛНОТО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ РОБОТИЗАЦИЯТА И ТУРИСТИЧЕСКИЯ МАРКЕТИНГ.....499

Ас. д-р Бойчо Бойчев
ОРГАНИЗАЦИОННО-УПРАВЛЕНСКИ СТРУКТУРИ В ТУРИСТИЧЕСКИЯ БИЗНЕС .....507

Доктор Веселина Портарска
МОДЕЛ ЗА УПРАВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НА РАЙОН РИЛА-ПИРИН, С ЛОКАЦИЯ БАНСКО .....515

Докторант Александър Димитров
ПРЕДИМСТВА НА МОБИЛНАТА ТЪРГОВИЯ (M-COMMERCE) В СЪВРЕМЕННОТО ХОТЕЛИЕРСТВО.....525

Д-р Мирослав Кръстев, ас. д-р Калоян Цветков
ОЦЕНКА НА ПОТРЕБИТЕЛСКИТЕ НАГЛАСИ ПРИ ПОСЕТИТЕЛИТЕ НА НЕДВИЖИМИ КУЛТУРНИ ЦЕННОСТИ.....534

Докторант Кристина Георгиева
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПОЗИЦИОНИРАНЕТО НА ТУРИСТИЧЕСКА ДЕСТИНАЦИЯ БЪЛГАРИЯ.....543

Докторант Йоана Огнянова
ВЛИЯНИЕ НА БРАНДИНГА НА КУЛИНАРНАТА ДЕСТИНАЦИЯ ВЪРХУ МОТИВАЦИЯТА НА ТУРИСТИТЕ.....551

Докторант Ирина Карадакова
ИЗМЕРЕНИЯ НА ЛОЯЛНОСТТА В ТУРИЗМА.....557

Докторант Ивайло Иванов
АКТУАЛНИ ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА ХОТЕЛСКИТЕ ОНЛАЙН РЕЗЕРВАЦИОННИ СИСТЕМИ.....566

Докторант Нина Костадинова
ЛИДЕРЪТ – КЛЮЧОВ ФАКТОР ЗА ЕФЕКТИВНОСТ НА ЕКИПНАТА РАБОТА В ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ.....575

*ПРАВНИ, ИСТОРИЧЕСКИ И КУЛТУРНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ТУРИЗМА*

Проф. д-р Таня Парушева
ОПАЗВАНЕ И СЪХРАНЯВАНЕ НА РЕСУРСИТЕ НА КУЛТУРНИЯ ТУРИЗЪМ ЗА БЪДЕЩЕТО.....583

Доц. д-р Тихомир Личев
РАЗВИТИЕ НА КУЛТУРНИЯТ И КУЛТУРНО ПОЗНАВАТЕЛЕН ТУРИЗЪМ ПО ДУНАВСКОТО КРАЙБРЕЖИЕ.....589

Доц. д-р Милена Стоянова, доц. д-р Ивайло Владев
СКАЛНИТЕ МАНАСТИРИ В СЕВЕРОИЗТОЧНА БЪЛГАРИЯ КАТО ТУРИСТИЧЕСКИ ОБЕКТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА КУЛТУРЕН И РЕЛИГИОЗЕН ТУРИЗЪМ.....597

Доц. д-р инж. Стойна Цвяткова, маг. Емилия Маринова
ПОТРЕБИТЕЛСКО ТЪРСЕНЕ И НЕОБХОДИМОСТ ОТ СЪЗДАВАНЕ НА ИНОВАТИВЕН МОДЕЛ ЗА ИНТЕГРИРАН ТУРИСТИЧЕСКИ ПРОДУКТ В СВИЩОВ, С ЕЛЕМЕНТИ НА КУЛТУРЕН, ДУХОВЕН И РЕЛИГИОЗЕН ТУРИЗЪМ.....605

Dr. Mahmoud Khalifa, Assoc. Prof
THE ANALYSES OF PUBLIC POLICIES FOR THE REVITALIZATION OF THE TOURISM SECTOR IN EGIPT AFTER THE 30th OF JUNE REVOLUTION....614

Д-р Константин Григоров
МЕСТНИ ОРГАНИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА И ТЕХНИТЕ КОМПЕТЕНЦИИ ....620

*ПРОСТРАНСТВЕНИ И ЕКОЛОГИЧНИ ВЪПРОСИ НА ТУРИЗМА*

Проф. д-р Константин Калинков
ОСНОВА ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА БЪЛГАРСКИТЕ ЧЕРНОМОРСКИ КУРОРТИ ....629

Доц. д-р Петя Иванова
УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА ЧРЕЗ РЕАЛИЗИРАНЕ НА ПРОЕКТИ ....640

Доц. д-р Марина Николова
УСТОЙЧИВ ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРСКИТЕ ЗАЩИТЕНИ ЗОНИ И ТЕРИТОРИИ ....651

Доц. д-р Иван Килимперов, доц. д-р Красимир Александров
ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕЧКИ ПРЕД РАЗВИТИЕТО НА СПЕЦИАЛИЗИРАНИ ВИДОВЕ ТУРИЗЪМ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ТУРИСТИЧЕСКИ РАЙОН „ТРАКИЯ“ ....658

Гл. ас. д-р Нели Веселинова, проф. д-р Веселин Бояджиев
ТУРИЗЪМ, РУРАЛИЗЪМ И ДЕМОГРАФСКАТА КАТАСТРОФА ....664

Гл. ас. д-р Румен Недков
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА В ОБЩИНА СВОГЕ ....673

Гл. ас. д-р Явор Станев
РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИЯ СЕКТОР ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА ЖИВУЩИТЕ В КРАЙДУНАВСКИЯ РЕГИОН ....680

Докторант Иво Балевски
СЕЛСКИЯТ ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ - ЕДНА РАЗЛИЧНА ГЛЕДНА ТОЧКА....686

Докторант Владо Божилов
ДОБРИ ПРАКТИКИ В „ЗЕЛЕНА“ ПОЛИТИКА В ХОТЕЛИЕРСТВОТО..693

*ИЗСЛЕДВАНИЯТА И ПРЕПОДАВАНЕТО В ОБЛАСТТА НА ТУРИЗМА*

Доц. д-р Александр Аверин
DIGITAL-СТРАТЕГИИ ПРОДВИЖЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ ПОДГОТОВКИ КАДРОВ ИНДУСТРИИ СПОРТА И ТУРИЗМА ..... 703

Старший преподаватель Юлия Иванова
ОСОБЕНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ИМИДЖА И ПРОДВИЖЕНИЯ УНИВЕРСИТЕТОВ ТУРИСТКОГО ПРОФИЛЯ НА МЕЖДУНАРОДНОМ РЫНКЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ ..... 711

Доц. д-р Ирена Емилова
МЕТОДЪТ „АНАЛИЗ НА СЛУЧАЙ“ ПРИ ПОДГОТОВКАТА ПО ДИСЦИПЛИНАТА „ЕКОТУРИЗЪМ И ИНФРАСТРУКТУРА“..... 719

Докторант Стилияна Басмаджиева
РАЗРАБОТВАНЕ НА МЕТОДОЛОГИЧНА РАМКА ЗА АНАЛИЗ НА МАКРОУПРАВЛЕНИЕТО НА ЗДРАВНИЯ ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ ..... 724

Жилкова Ю. В., Макаренко З. В.
К ВОПРОСУ ОБ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ЗНАЧЕНИИ ЭКСКУРСИИ ..... 734

*СТУДЕНТСКИ НАУЧНИ ДОКЛАДИ*

Магистър Невена Руменова Лясковa
МУЗЕИТЕ НА ВЕЛИКО ТЪРНОВО - ОТ МИНАЛОТО ДО НОВОТО ХИЛЯДОЛЕТИЕ..... 749

Бакалавър, Анжелина Василева
РАЗКРИВАНЕ НА ПОТЕНЦИАЛ ЗА ТУРИСТИЧЕСКИ АТРАКЦИИ В ПРИРОДНО-КЛИМАТИЧНИТЕ И КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИ ДАДЕНОСТИ НА ГРАД СВИЩОВ ..... 755

Студент Петя Костова
ИКОНОМИКАТА НА ПРЕЖИВЯВАНИЯТА И НЕЙНОТО ВЪЗДЕЙСТВИЕ ВЪРХУ ТУРИЗМА ..... 762

Студент Фелия Попова
ПРИЛОЖЕНИЕ НА ДИГИТАЛНИЯ МАРКЕТИНГ В ТУРИЗМА..... 769

Студент Марта Лазарова
ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВИ В ТУРИЗМА..... 776

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНОПРАКТИЧЕСКА
КОНФЕРЕНЦИЯ

# ТУРИЗМЪТ В НОВОТО ХИЛЯДОЛЕТИЕ – СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ

Свищов, 11-12 октомври 2019 г.

Сборник с доклади

*Конференцията е посветена на 10-годишнината от създаването на специалност „Икономика на туризма“ в Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов*

**ISBN 978-954-23-1764-7**

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”
Свищов, ул. Градево № 24

# ПРОЯВЛЕНИЕ НА СИВАТА ИКОНОМИКА В ТУРИСТИЧЕСКИЯ СЕКТОР НА Р. БЪЛГАРИЯ

**Гл. ас. д-р Любомира Тодорова**
**Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов**

***Резюме:*** *„Сивата икономика” е социално-икономически феномен, чиято величина се проявява в различна степен и обем в икономиката на една страна. Произходът на „сивата“ или наричана още „неформална“ икономика не се влияе от спецификите на извършваната дейност, а от „културата“ на стопанските субекти и оказвания върху тях контрол от страна на държавните органи на управление. Тази тема е водеща във всички сектори на икономиката, но е особено актуална за туристическия сектор на Р. България. Негативните ефекти от увеличението на „неформалната икономика“ в туризма са многоаспектни. Именно поради това е изключително важно те да бъдат установени и сведени до минимум.*

***Ключови думи****: туризъм; туристически сектор; сива икономика.*

## Въведение

Голяма част от страните разглеждат туризма като сериозен източник на средства за публичния и частен сектор, както и на доходи и осигуряване на заетост на местното население. Именно поради тези и много други причини той се е наложил като сектор привличащ множество инвеститори, от една страна, а от друга като инструмент за подобряване на местната инфраструктура и стандарта на живот на жителите в дадена туристическа дестинация. Ползите от развитието на туризма са по-очевидни в големите туристически дестинации, което от своя страна не означава, че те липсват в малките райони. Напротив, последните извършват туристически услуги, които се явяват единствения източник за генериране на икономическа полза. В следствие на мултиплициращия ефект на туризма се постига положителен отзвук върху всички сектори на икономиката. По един или друг начин, това води до създаването на обширна мрежа от производители и доставчици на услуги. Тази комплицирана икономическа структура

провокира появата на т.нар. „неформална“ или „сива“ икономика, която има своя положителен и отрицателен ефект.

Целта на настоящата разработка е да се разграничат основните теоретични разбирания за „сивата“ икономика, да се очертаят тенденциите й в туристическия сектор на Р. България и да се изведат препоръки за минимализиране на негативните й ефекти.

## 1. Теоретични аспекти на „сивата“ икономика

„Сивата икономика“ е явление характерно за всяка икономическа система. В теоретичното пространство присъстват различни трактовки на понятието “сива” или още “неформална” икономика. Всички те представят различни незаконни дейности, поради което не съществува единно определение на този термин.

В икономиката на всяка страна могат да се очертаят три отделни сегмента – формална, неформална и криминална (Чавдарова, Т., 2001). Формалната е тази, която действа в съответствие със законовите и административни разпоредби, отнасящи се до производството и потреблението на стоки и услуги, заетост на персонала, регулаторни изисквания и др. Неформалната икономика е неотчетена и нерегистрирана. Тя е тази, чиито резултати остават статистически нерегистрирани. Криминалната икономика обхваща онези икономически дейности, които са в противовес със законодателството на страната и нарушават обществените правила.

Според Ем. Ченгелова „Икономиката в сянка“ е неформална икономика, с която се означават икономическите дейности, които принципно са разрешени от закона, но при извършването на които се допускат различни по характер нарушения на формално установените правила. По своя характер „сивата икономика“ обхваща два вида субекти - сиви икономически субекти и скрити икономически субекти, обединяващото между които е нарушаването на данъчната дисциплина, на трудово правното, социалното и здравно осигурителното законодателство (Ченгелова, Ем., 2016).

Размерът на сивата икономика трудно може да се определи именно поради различията в нейното тълкуване. Според F. Schneider и D. Enste концепциите за сивата икономика се влияят от избраните методи за оценка и измервания (Schneider, F. & Enste, D.H., 2013). Определяните като дейности в сянка са тези, в които липсва участие или намеса на държавата. Те включват (Tanzi, V., 1982):

- укриване на данъци;
- избягване на регулаторни изисквания;

- укриване на наемане на работна сила;
- несъответствие с механизмите за статистическа отчетност;
- дейности определени като незаконни.

Глобализацията на света и взаимозависимостта на националните икономики водят до създаването на неформална активност, която действа противно на законовите норми и разпоредби за извършване на икономическа и стопанска дейност. Тези процеси влияят върху развитието на отделните региони и икономики на страните, като ефекта, който предизвикват е забавяне икономическия растеж, както в национален, така и в световен мащаб.

## 2. „Сивата икономика“ и туризма в България

Като един от най-бързо развиващите се отрасли – Туризмът оказва благоприятно въздействие не само върху приходите на местното население и неговата ангажираност, но и върху всички сектори на икономиката. Този напредък в развитието на сектора предполага усъвършенстване, както на инфраструктурата, така и на други сектори свързани с предлагането на услуги като: енергетика, телекомуникации, здравеопазване, финансови услуги и др., които да отговорят на повишения интерес към дадената дестинация. Създаващите се предпоставки за развитие на „сива икономика“ често водят до ограничаване прогреса в туризма, чрез регистриране на загуби от прикриване на реализирани приходи и укриване на данъци, наемане на служители без трудов договор и липса на квалификация, действия насочени към избягване на трудовите, здравни и екологични разпоредби. Това поведение на стопанските субекти подхранва „нелоялната конкуренция“ и оказва негативно влияние върху акуратния бизнес.

Броят на стопанските субекти извършващи дейност в сивия сектор е значително по-голям в по-слабо развитите страни, където има законови неуредици и безнаказаност, а също така и в страните с висока престъпност. Изсветляването на парите акумулирани в следствие извършването на незаконни дейности чрез инвестирането им в туризма са предпоставка за развитието на сенчестата икономика. По този начин към сивата икономика се причисляват законни и незаконни пазарни дейности, парични и непарични операции, които не са включени в изчисляването на брутния вътрешен продукт на страната.

Относителният дял на приходите от реализация на продукти в неформалната икономика, според редица световни оценки, възлиза на около 10-12% от световния БВП (Ганчева, А., Петров, Б., Якимова, Е.

и кол., 2004). Туризмът е ключова индустрия за България, която генерира близо 1/7 от БВП на страната (Воденичаров, Ст. и кол., 2017) По данни на НСИ за 2018 г. сивата икономика на България е близо 30 % (Богданов, Б., Цанов, В. и кол., 2018), а съгласно изнесена информация от Министерството на туризма на Р. България, „неформалната икономика“ в сектора е приблизително 50% (Министерство на туризма, 2018).

Ем. Ченгелова, в свое изследване, извежда 12 основни фактора, под чието влияние възникват сиви практики (Ченгелова, Ем., 2016):

- недобра нормативна база;
- чести промени в нормативната база;
- прекалено тежки регулации;
- неефективност на контролните и разследващите органи;
- усложнено административно обслужване;
- корупция сред чиновниците;
- кризата като общо утежняващо условие за осъществяване на бизнес;
- наличие на сиви практики в бранша, в следствие на което се отчита загуба на конкурентоспособност за акуратните работодатели;
- чести проверки и излишен административен контрол;
- невъзможност за намиране на работници, които да работят с официални трудови договори;
- наличие на клиенти, които не желаят да оформят документално доставките;
- наличие на високи осигурителни прагове.

Склонност към извършване на своята дейност в сенчестата икономика имат предимно малките и средни предприятия, които използват редица незаконни или заобикалящи установените регулаторни разпоредби приоми с цел поддържане на конкурентни позиции на пазара спрямо други стопански субекти извършващи същата или сходна на тях дейност.

Ситуацията в България в сектор туризъм показва една толерантност на работодателите към сивата икономика. Не малка част от предприемачите са готови да укриват своите приходи, за да отчетат по-голяма печалба. Също така мотив за включването им в сенчестата икономика е липсата на наказуемост и наличието на законодателни пропуски и вратички. Друга причина за увеличаване броя на участниците

в неформалната икономика е нелогичното стимулиране на некоректните предприемачи и ощетяването на коректните работодатели.

В съответствие със стремежът за справяне със сивата икономика в сектора, Министерството на туризма подготви и въведе от месец март 2019 г. автоматизирана „Единната система за туристическа информация“ (ЕСТИ) (Министрство на туризма, 2018). Нейна основна цел е:

- повишаване контрола върху приходите генерирани в следствие на реализирани нощувки на територията на Р. България;
- изсветляване дейността на предприемачите в сектора;
- гарантиране на по-висока събираемост на постъпленията от данъци и такси;
- осигуряване на статистическа и детайлизирана информация за заинтересованите институции – НСИ, НАП, МВР и общините.

Идеята на ЕСТИ е поетапно в нея да се включат всички предприемачи извършващи дейност в местата за настаняване на територията на страната. Основната и най-важна цел, която се очаква да се постигне с въвеждането на тази система е ограничаване на неформалната икономиката в сектор туризъм. Увеличеният брой фирми извършващи дейност в сивия сектор оказва въздействие, както върху приходите в общините, така също и върху туристическия бранш и свързаните с него сектори. Концепцията за въвеждане на 2 % допълнителен данък доход в полза на общинските бюджети, би довело до натоварване на бизнеса и обременяване на наетия персонал. Предприемането на подобни действия биха стимулирали сивата икономика и биха довели до отлив на инвестиции в сектора.

В допълнение към концепцията на Министерството на туризма за „Единната система за туристическа информация“ и с цел по-ефективно събиране на дължимите от предприемачите данъци и такси, биха могли да се предприемат следните действия:

- задължително изискване към всеки регистриран като стопански субект предлагащ услуги по настаняване е да бъде вписан в ЕСТИ;
- касовият апарат на всяка бизнес единица да бъде обвързан със системата на НАП и да отчита всяка извършена продажба в реално време. Мотивът за предприемане на подобни действия е във всеки един момент да бъде възможно из-

вършване на проверка за установяване на съответствие между подадените и реално регистрираните продажби;

- създаване на онлайн система за регистриране от страна на клиента на получения при напускане на мястото за настаняване фискален бон. Стимулът за отчитане от потребителя е ползване на социални привилегии и данъчни облекчения. След извършената регистрация на получения фискален бон клиентът получава код, които в края на годината ще му позволи да ползва намаление от своя данък. По този начин, колкото повече бележки той регистрира, за извършени от него плащания за ползвани услуги по настаняване на територията на страната, толкова по-голям да бъде ползвания процент на намаление от дължимите от него фискални задължения. От друга страна наличието на подобен регистър ангажира бизнеса да отчита направените продажби поради възможността от извършване на насрещни проверки.

Чрез въвеждането на тези изисквания и с предоставянето на възможност на физическите лица ползвателите на услугата настаняване в рамките на Р. България да ползват данъчни облекчения би могло да се повиши събираемостта на данъците дължими от бизнеса от една страна и изсветляване на икономиката, от друга.

**Заключение**

През последните двадесет години сивата икономика е основен проблем за държавните органи на управление, данъчните служби и академичните среди, поради все по-големия дял, който тя заема от формалната икономика на всяка страна. Основната причина за тези проблеми е, че сивата икономика е устойчива към прилагането на правителствени мерки за потискането й. Справянето с процъфтяването на неформалната икономика и намирането на методи за определяне на нейното количество са само част от предизвикателствата пред всяка страна.

За да се намали размерът и негативното въздействие на икономиката в сянка върху сектор туризъм е необходимо да се извършат данъчни и институционални реформи. Предоставянето на данъчни облекчения за физическите лица би допринесло за по-ефективното събиране на дължимите данъци от страна на бизнеса и до изсветляване на извършваните от тях стопански дейности.

**ЛИТЕРАТУРА**

Богданов, Б., Цанов, В. и кол. Статистика, 4/2018. Статистика, с. 14;

Воденичаров, Ст. и кол. Възгледи за национални цели и приоритети за устойчиво развитие на България, 2017;

Ганчева, А., Петров, Б., Якимова, Е. и кол. Скритата икономика в България. София, 2004;

Чавдарова, Т., Неформална икономика. София, 2001;

Ченгелова, Ем., "Икономика в сянка" холистичен подход за емпирично изучаване и актуални измервания. София, 2016;

Schneider, F. & Enste, D.H., The Shadow Economy: An International Survey. Cambridge: Cambridge, 2013, p.p. 29-30.

Tanzi, V., The Underground Economy in the United States and Abroad, 1982;

Tanzi, V., The Shadow Economy, Its Causes and Its Consequences, Rio de Janeiro, 2002;

Министерство на туризма. (2018). http://www.tourism.government.bg/ bg.

Министрство на туризма. (2018). Закон за туризма.

Наредба за организация на единната система за туристическа информация, http://www.tourism.government.bg/bg/kategorii/naredbi/naredba-za-organizaciyata-na-edinnata-sistema-za-turisticheska-informaciya-esti